

An abstract painting with thick, expressive brushstrokes. The color palette is dominated by earthy tones: dark browns, muted reds, and soft pinks. A large, dark, vertical shape on the left side suggests a tree trunk. In the lower right, there are small, indistinct figures that appear to be people. The overall texture is rough and painterly.

Siltala

LJUDMILA ULITSKAJA

Vihreän teltan alla

*Vihreän
teltan alla*

LJUDMiLA ULiTSKAJA

*Vihreän
teltan alla*

Suomentanut Arja Pikkupeura

*Kustannusosakeyhtiö Siltala
Helsinki*

Venäjänkielinen alkuteos: *Zeljonyi šatjor*
© by Ljudmila Ulitskaja 2011

Published by arrangement with ELKOST Intl.
Literary Agency

AD VERBUM

Published with the support
of the Institute for Literary Translation
(Russia)

Suomentanut Arja Pikkupeura

Toinen painos

ISBN 978-952-234-191-4

Painettu EU:ssa

*Älkää lohdutelko itseänne ajan väärämielisyydellä.
Sen moraalinen vääryys ei vielä tee meistä oikeassaolijoita,
eikä sen epäinhimillisyyks riitä tekemään sen kanssa eri
mieltä olevasta jo sillään ihmistä.*

B. PASTERNAK V. ŠALAMOVILLE

9. HEINÄKUUTA 1952

PROLOGI

Tamara pisteli lautaselta suuhunsa löysäksi paistettua munaa mutta katseli vielä unensa viimeisiä kuvia.

Äiti, Raisa Iljinitšna, selvitteli tytön hiuksia harvalla kammalla niin helläkätisesti kuin suinkin, koettaen olla kiskomatta tätä elävää tappurapehkoa liikaa.

Radion sisuksistaan sylkemä juhlallinen musiikki ei soinnut liian suureen ääneen: isoäiti nukkui sermin takana. Sitten musiikki loppui. Tauko oli liian pitkä ja jollain tapaa merkitykseäs. Sen jälkeen kajahti kaikkien tuntema ääni:

– Huomio! Täällä Moskova. Lähetys kaikilta Neuvostoliiton radioasemilta. Välitämme hallituksen tiedotteen...

Kampa Tamaran hiuksissa pysähtyi. Tyttö itse havahtui välittömästi, nielaisi paistetun munan alas ja sanoi hieman käheällä aamuäänellä:

– Varmaan vain joku mitätön flunssa, äiti, ja heti pitää koko maalle...

Hän ei saanut sanottavaansa loppuun, sillä Raisa Iljinitšna

kiskaisi odottamatta kampaa kaikin voimin niin että Tamaran pää nytkähti taaksepäin ja hampaat kalahtivat yhteen.

– Pidä suusi, Raisa Iljinitšna sähähti ääntään madaltaen.

Isoäiti seiso i oviaukossa yllään aamutakki joka oli yhtä vanha kuin Kiinan muuri. Kasvot kirkastuneena hän kuunteli tiedotteen loppuun ja sanoi:

– Raisa, ostahan Jelisejevin myymälästä jotain herkkua. Tänään on Purim-juhlakin. Luulenpa että Sameh on heittänyt henkensä.

Tamara ei tuolloin tiennyt mikä on Purim, miksi piti ostaa jotain herkkuja, eikä varsinkaan sitä kuka mahtoi olla tämä heittänyt henkensä Sameh. Ja mistäpä hän olisi tiennytkään, että heidän perheessään oli jo pitkään käytetty Stalinin ja Leninin peiteniminä näiden puoluenimien alkukirjainten vastineita sameh ja lamed, jotka nekin olivat peräisin salatusta ja ikivanhasta kielestä.

Sillä välin maan suosituin radioääni oli ehtinyt ilmoittaa, ettei kyseessä suinkaan ollut nuha.

Galja oli jo vetänyt koulupuvun ylleen ja haeskeli nyt esi-liinaa. Mihin hän oli sen pistänyt? Hän kömpi laverin alle – liekö pudonnut sinne?

Silloin äiti säntäsi keittiöstä veitsi toisessa ja peruna toisessa kädessään. Hän ulisi vieraan kuuloisella äänellä, ja Galja luuli hänen viiltäneen käteensä. Verta ei kuitenkaan näkynyt.

Aamuisin hitaasti käynnistyvä isä sai päänsä ylös tyynyiltä:

– Miksi sinä vollotat, Nina? Mitä sinä nyt heti aamutui-
maan vollotat?

Äiti vain ulvoi entistä suurempaan ääneen, katkonaisen
voihkeen joukosta erottui vaivoin sanoja:

– On kuollut! Mitä sinä siinä makaat, typerys? Ylös! Sta-
lin on kuollut!

– Niinkö ilmoitettiin? Isä kohotti isoa päätänsä, jonka ot-
salle oli liimautunut hiustöyhtö.

– Sanottiin sairastuneen. Mutta kuollut on, taatusti kuol-
lut! Kyllä sydän sen tuntee!

Sitten seurasi taas epäselvää voihkintaa, jonka seasta ka-
jahti dramaattinen kysymys:

– Oi voivoi! Mitähän nyt seuraa? Miten meidän kaikkien
nyt käy? Miksikä kääntyy?

Isä rypisti otsaansa ja sanoi tyyliä:

– No minkä takia sinä ulvot, senkin hölmö? Mitä sinä uli-
set? Ei se tämän huonommaksi muutu!

Galja tavoitti lopulta esiliinansa, joka oli kuin olikin pu-
donnut laverin alle.

– Olkoon rutussa – en rupea silittämään! hän päätti.

Kuumeen laskettua aamupuolella Olja nukahti syvään uneen.
Enää ei hiottanut eikä yskittänyt. Hän nukkui melkein päi-
vällisaikaan saakka. Hän heräsi siihen, kun äiti astui huonee-
seen ja lausui juhlavasti suureen ääneen:

– Olja, nouse ylös! On onnettomuuden päivä!

Olja painautui yhä silmiään avaamatta tyynynsä suojaan

ja toivoi kaiken olevan unta, vaikka tunsikin jo kurkussaan hirtittävän jyskeen ja ajatteli: ”Sota! Fasistien hyökkäys! Sota on alkanut!”

– Olja, nouse ylös!

Miten hirveää! Valtavat fasistijoukot tallaavat jalkoihinsa tämän pyhän maan, kaikki lähtevät rintamalle, häntä vain ei huolita...

– Stalin on kuollut!

Sydän jyskytti yhä kurkussa, mutta silmiään Olja ei avannut: luoja kiitos, ei sentään sotaa. Sitten kun sota alkaisi, hän olisi jo aikuinen ja pääsisi mukaan. Hän vetäisi huovan päänsä yli ja mutisi unen läpi: ”Silloin minä pääsen mukaan”, ja nukahti hyvältä tuntuvaan ajatukseen.

Äiti ei kiusannut häntä sen enempää.

Nuo kouluvuodet ihanat...

On kiinnostavaa seuraila liikerataa, joka johtaa toisilleen tarkoitettujen ihmisten väistämättömään kohtaamiseen. Joskus tämä kohtaaminen tapahtuu ikään kuin ilman sen suurempia kohtalon ponnisteluja tai ovelaa juonenkehittelyä, luonnollisena tapahtumakulkuna – ihmiset asuvat vaikkapa samassa pihapiirissä tai käyvät samaa koulua.

Nämä kolme poikaa olivat luokkatovereita. Ilja ja Sanja ensimmäiseltä luokalta alkaen. Miha ilmaantui joukkoon myöhemmin. Jokaiseen laumaan luontaisesti syntyvässä hierarkiassa kaikki kolme sijoittuivat alimmille askelmille sen johdosta, etteivät ollenkaan kyenneet tappelemaan eivätkä olemaan julmia. Ilja oli pitkä ja laiha, kädet ja jalat töröttivät ulos lyhyistä hihoista ja lahkeista. Eikä ollut sitä nauvaa tai raudankappaletta, joka ei olisi repinyt hänen vaatteisiinsa palkeenkieltä. Niiden päälle hänen äitinsä, alakuloinen yksinhuoltaja Marija Fjodorovna, koetti parhaansa mukaan

asetella kieroja paikkalappuja kovin vikuroivilla sormillaan. Ompelupuuha ei häneltä luonnistunut. Ilja oli aina puettu huonommin kuin toiset, niin ikään huonosti puettut pojat, hän pelleili ja hupsutteli kaiken aikaa ja teki köyhyydestään oikean ohjelmanumeron, mikä oli ylevä tapa päästä asian herraksi.

Sanjan asema oli kehnoin. Luokkatoverit kadehtivat ja inhosivat hänen vetoketjullista pusakkaansa, tyttömäisiä silmäripsiään, ärsyttävän herttaista naamatauluuaan sekä palttinaliinoja joihin hänen kotona tehty eväsleipänsä oli kääritty. Lisäksi Sanja opiskeli pianonsoittoa, ja monet pääsivät näkemään kuinka hän isoäitinsä saattamana asteli nuottikan-sio toisessa kädessä Tšernyševskin katu (entistä ja nykyistä Pokrovkaa) Igumnovin musiikkikouluun – joskus niinäkin päivinä joina kärsi monilukuisista, ei niinkään vakavista kuin pitkäkestoisista taudintiloistaan. Varjokuvamaisen teräväpiirteinen isoäiti viskeli laihoja kinttujaan kuin sirkushevonen, pään keinahdellessa tahdissa. Sanja asteli rinnalla tai hieman takaviistossa kuten ratsupalvelijan kuuluukin.

Toisin kuin yleissivistävässä koulussa, musiikkikoulussa Sanjaa ihailtiin – jo toisen luokan kokeessa hän soitti Griegitä tavalla, johon kaikki viidesluokkalaisetkaan eivät pystyneet. Esiintyjän pienikokoisuus sai yleisön heltymään vielä lisää: kahdeksanvuotiaana Sanjaa luultiin alle kouluikäiseksi ja kaksitoistavuotiaana kahdeksanvuotiaaksi. Samasta syystä Sanja sai yleissivistävässä koulussa pilkkanimen Kääpiö. Ei puhetaakaan mistään heltymyksen sävystä, ilkeää ivailua vain. Iljaa Sanja vältteli tietoisesti, mutta se johtui pääasiassa alenta-valta tuntuvasta pituuserosta, ei niinkään Iljan taipumuksesta

ilkeilyyn, joka ei kohdistunut mitenkään erityisesti Sanjaan vaikka kolahti aika ajoin häneenkin.

Iljan ja Sanjan liitti toisiinsa Miha, joka viidennelle luokalle ilmaantuessaan herätti heti yleistä riemastusta: klasisisena punapäänä hän oli ihanteellinen silmätikku kenelle tahansa, joka viitsi vähänkin vaivautua. Muuten kaljuksi ajelussa päässä harotti punahohtoinen hiustöyhtö, läpikuultavat ja punoittavat hörökorvat töröttivät väärässä paikassa päätä – jotenkin liian liki poskia –, vaaleaverinen ja pisamainen naama, silmissäkin oranssi häivähdys. Päälle päätteeksi rillipää ja juutalainen.

Miha hakattiin ensimmäisen kerran jo syyskuun ensimmäisenä päivänä – ei kovaa, opetustarkoituksessa vain – ruokavälitunnin aikana käymälässä. Eivätkä asialla olleet itse Murygin ja Mutjukin – he eivät alentuneet moiseen –, vaan heidän nuoleskelijansa ja juoksupoikansa. Nieltyään satsinsa stoalaisella tyyneydellä Miha avasi salkkunsu kaivaakseen esiin nenäliinan, ja silloin salkusta puikahti ulos kissanpoika. Pentu otettiin kiinni, ja sitä alettiin viskellä pojalta toiselle. Sillä hetkellä sisään astunut Ilja – luokan pisin poika – nappasi pennun pallottelijoiden päiden yltä kouraansa, mutta samassa kellon pirinä keskeytti kiinnostavan tapahtumasarjan.

Luokkaan mentäessä Ilja tuikkasi kissanpennun sopivasti paikalle osuneelle Sanjalle, joka piilotti sen salkkuunsa.

Viimeisellä välitunnilla ihmiskunnan suurimmat viholliset, joiden sukunimet Murygin ja Mutjukin tulevat jatkossa saamaan osakseen filologista mielenkiintoa ja jotka kannattaa mainita monestakin syystä, haeskelivat kissanpentua aikansa mutta unohtivat asian pian. Neljännen tunnin jälkeen kaikki

pääsivät kotiin. Pojat ryntäsivät kiljuen ja huutaen koulusta ulos, ja poikakolmikko jäi aivan omaan rauhaansa tyhjään, kirkasvärisiin asterein koristeltuun luokkahuoneeseen.

Sanja otti puolikuolleen kissanpennun esiin ja ojensi sen Iljalle. Tämä antoi pennun Mihalle. Sanja hymyili Iljalle, Ilja Mihalle ja Miha Sanjalle.

– Kirjoitin runon. Siitä pennusta, sanoi Miha ujostellen.
– Tässä.

*Komistus kollijoukkion
Jo kuolemaansa odotti,
Vaan Ilja kollin pelasti,
Ja nyt se vielä meillä on.*

– Ei hassumpi. Ei mitään Puškinia tietty, kommentoi Ilja.
– ”Nyt” ja ”vielä” ei käy, huomautti Sanja, ja Miha myönsi itsekriittisenä:

– Ei niin. ”Ja nyt se meillä on.” Kuulostaa paremmalta, jos jättää vielä-sanan pois!

Miha kertoi tarkkaan, miten hän oli aamulla koulumatkalla pelastanut pentuparan sitä havitelleen koiran kidasta. Kotiin hän ei sitä kuitenkaan voinut viedä, sillä täti, jonka luona hän oli asunut viime maanantaista alkaen, saattaisi suhtautua asiaan arvaamattomasti.

Sanja silitti kissanpennun selkää ja huokaisi:

– Minä en voi ottaa sitä, meillä on kotona kolli. Se ei taastusti tykkää.

– Olkoon, minä otan sen. Ilja sieppasi pennun huolettomasti käsiinsä.

– Eikö kotona käy kehnosti? uteli Sanja.

Ilja hymähti:

– Kotona käy niin kuin minä sanon. Meillä on äidin kanssa reilut välit. Hän kuuntelee minua.

”Hän on ihan aikuinen, minusta ei ikinä tule tuommoista, en pysty edes sanomaan ’meillä on äidin kanssa reilut välit’. Totta se on: olen mammanpoika. Vaikka kyllä minuakin äiti kuuntelee. Isoäitikin kuuntelee. Voi toki, enemmänkin kuin kuuntelee! Mutta kumminkin eri tavalla”, Sanja murehti.

Hän katseli Iljan kellansinertävien mustelmien ja ruhjeiden kirjomia luisevia käsiä. Pitkät sormet, tuollaiset ulottuvat kahden oktaavin leveydelle. Tällä välin Miha sijoitteli kissanpentua päälakensa punaiselle hiustöyhdölle, joka hänelle oli eilen parturinliikkeessä Pokrovskije vorotan luona suurpiirteisesti jätetty ”siemenpuuksi”. Pentu valui alas, ja Miha yritti yhä uudelleen saada sen päälaelleen.

He lähtivät koulusta kolmisin. Kissanpentu ruokittiin sulaneella jäätelöllä. Sanjalla oli rahaa. Sitä riitti neljään annokseen. Myöhemmin kävi ilmi, että Sanjalla oli melkein aina rahaa. Ensimmäistä kertaa elämässään Sanja söi jäätelöä kadulla suoraan pakkauksesta: kun isoäiti osti jäätelöä, se vietiin kotiin ja aseteltiin matalajalkaiseen lasimaljaan hitaasti painuvaksi keoksi, ja päälle tiputeltiin kirsikkahilloa – se oli ainoa oikea tapa!

Ilja kertoi innoissaan millaisen kameran ostaisi ensimmäisillä tienesteillään ja esitti jatkoksi suunnitelman, miten voisi nuo tienestit hankkia.

Ilman sen kummempaa syytä Sanja tuli äkkiä paljastaneeksi salaisuutensa: hänellä oli pienet, pianistille sopimattomat kädet, mikä oli esiintyvälle taiteilijalle suuri puute.

Miha, joka totutteli elämään uudessa sukulaisperheessä – jo kolmannessa viimeisten seitsemän vuoden aikana –, paljasti näille melkein tuntemattomille pojille, että sukulaiset olivat käymässä vähiin ja että ellei tämä täti suostuisi pitämään häntä luonaan, pitäisi taas palata lastenkotiin...

Uusi täti, Genja, oli heiveröinen naisihminen. Mitään tarkemmin määriteltä sairautta hänellä ei ollut; hän kuvaili itseään murheellisen merkitsevään sävyyn: ”Olen ihan kaikkiaan sairas”, ja valitteli koko ajan jalka-, selkä-, rinta- tai muunuaissärkyä. Hänellä oli myös vammaisen tytär, ja tämäkin seikka vaikutti kielteisesti hänen terveyteensä. Kaikenlainen työnteke oli tädille liian raskasta, ja lopulta perhe oli päättänyt sijoittaa orvon sukulaispojan hänen luokseen ja kerätä pojan elantoon tarvittavat rahat suvun keskuudesta. Eihän siitä mihinkään päässyt, että Miha oli heidän sodassa kaatuneen veljensä poika.

Pojat maleksivat niitä näitä lörpötellen, lörpöttelivät ja maleksivat, kunnes pysähtyivät vaiti Jauza-joen rantaan. Yhtäkkiä he tajusivat, miten hyvältä tuntuivat luottamus, ystävyys ja tasa-arvo. Ei tarvinnut ajatella kuka oli johtaja, päinvastoin, kaikki kiinnostivat toisiaan yhtä paljon. Eivätkä he silloin vielä olleet perillä Sašasta ja Nikistä tai Varpusvuorilla vannotusta valasta: heistä lukenein Sanjakaan ei ollut vielä lue-
nut Herzenin teoksia. Nämä laholta lemuavat seudut – Hitrovkaa, Gontšarya ja Kotelnikia oli vuosisatojen ajan pidetty kaupungin löyhkäävimpinä alueina – eivät myöskään olleet luotuja romanttisten valojen vannomiseen. Jotain merkittävää silti tapahtui: sellainen sidos ihmisten välille voi syntyä

”Älkää lohdutelko itseänne ajan väärämielisyydellä.
Sen moraalinen vääryys ei vielä tee meistä oikeassa
olijoita eikä sen epäinhimillisyys riitä tekemään sen
kanssa eri mieltä olevista jo sillään ihmisiä.”

Boris Pasternak Varlam Šalamoville 9. heinäkuuta 1952.

Pasternakin kirjeen sanat Šalamoville ovat Ljudmila
Ulitskajan romaanin motto. *Vihreän teltan alla* on
dissidenttiepos tai muistokirjoitus ajanjaksolle Stalinin
kuolemasta Neuvostoliiton viime vaiheisiin, ajalle
jolloin osa neuvostokansalaisista hengitti ”varastettua
ilmaa”, haki elämän sisällön klassisesta musiikista
ja kielletyistä kirjoista, kulttuuriperinnöstä
josta tuli miltei elämän korvike.

ISBN 978-952-234-191-4 * 84.2

*Graafinen suunnittelu
Kirsikka Mänty
siltalapublishing.fi*